

*Новик В. А.,**orcid.org/0000-0002-6534-5670**аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ*

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу стану, тенденцій, географії кримінальних правопорушень, що вчиняються у галузі охорони лісового фонду України. Досліджено особливості збільшення кількості протиправних проявів, пов'язаних з незаконними порубками лісів, рівнем корупції у лісовій галузі, що призводить до знищення об'єктів рослинного світу, забруднення значних територій, виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру. Основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під позахисними лісовими смугами.

Особливу небезпеку викликають дії осіб, обов'язками яких є безперешкодно обстежувати в установленому законодавством порядку ліси, що перебувають у власності чи користуванні громадян і юридичних осіб; перевіряти в установленому порядку в громадян і юридичних осіб наявність дозволів та інших документів на використання лісових ресурсів і користування лісами; проводити перевірки додержання лісокористувачами, власниками лісів вимог нормативно-правових актів і нормативних документів з питань ведення лісового господарства; складати протоколи та розглядати відповідно до законодавства справи про адміністративні правопорушення, правопорушення у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів та ін.

Було зазначено, що за оцінкою спеціалістів 13,2 млрд гривень – приблизна сума збитків лісової галузі України внаслідок військової агресії РФ. У лісництвах, які перебували на окупованій території, знищені будівлі та розграбоване обладнання, транспортні засоби, величезну шкоду нанесено лісовій екосистемі, на більшості об'єктах ще досі тривають розмінування, очищення від військової техніки тощо.

Зазначено, що близько 5 тисяч працівники природно-заповідного фонду щодня роблять все можливе, щоб захистити та зберегти українську природу. Але незважаючи на це, особливо небезпечним є те, що кримінальні правопорушення у сфері використання лісових ресурсів, за даними офіційної статистики, вчиняються працівниками державної лісової охорони, на які покладається здійснення державного контролю за дотриманням лісового законодавства та забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, захист від шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу.

На жаль, недоліки законодавчого характеру обумовлюють неефективність здійснення досудового розслідування

кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду. Цьому сприяє різна кваліфікація органами досудового розслідування протиправних дій підозрюваних осіб відповідно кримінального законодавства; нерегульованість у законодавстві порядку перевезення та переробки незаконно зрубаного лісу; мінімізація митних платежів під час експорту лісу; монополізація діяльності з організації продажу деревини через товарні біржі.

Ключові слова: ліс, лісовий фонд, запобігання кримінальним правопорушенням, правова охорона лісового фонду України.

Постановка проблеми. Сьогодні основними напрямками державної політики є забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля [1]. І відповідно Конституції України кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення.

Відповідно до засад державної екологічної політики процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту навколишнього природного середовища, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку. Як зазначено в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року причинами такого становища є низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти; незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян; незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у галузі охорони лісового фонду України досліджувалися вітчизняними вченими: Необхідно звернути увагу на проведені дослідження: Корняковою Т. В., Шульгою А. М., Сторчоусом О., Мельник О. В., Поліщуком Г. С., Єгоровою Т. П., Дудуровим О.О., Письменським Є.О., Турловою Ю. А., Заїчко О. В. Конопельським В.Я., Будяченко О.М. та іншими вченими.

Постановка завдання. У статті розкривається особливості стану і тенденцій кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері охорони лісового фонду України. Окрема увага

приділена особам, що вчиняють зазначені кримінальні правопорушення, обов'язками яких є охорона лісів в установленому законодавством порядку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найважливіших напрямів державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища є забезпечення збереження, відновлення та охорони лісів. Лісистість становить 15,9% території України. Ліси займають 15,9% території держави, де вони розміщені нерівномірно, від 3,7% у Запорізькій до 51,4% у Закарпатській областях. Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків, для досягнення якого необхідно створити більше двох мільйонів гектарів нових лісів. Водночас створення нових лісів не повинне здійснюватися шляхом заліснення унікальних степових ділянок [2].

Основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під пользахисними лісовими смугами.

Відсутність системи фінансування лісгосподарської діяльності, особливо у східних і південних регіонах України, призвела до припинення робіт із створення захисних лісових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях та невиконання попереджувальних протипожежних заходів у лісах, що підвищило ризик виникнення лісових пожеж, осередків шкідників і хвороб лісу, висихання лісів і погіршення екологічної ситуації [2].

Сьогодні, незважаючи на умови воєнного стану лісова галузь змогла адаптуватися до реалій воєнного часу, про що свідчать і останні економічні показники. За I квартал 2022 року чистий дохід від реалізації продукції склав 4,5 млрд грн. Це на 423 млн грн більше, ніж у аналогічному періоді 2021 року.

Координація робіт з охорони та відтворення лісів здійснюється центральними (у лісах державної власності) та місцевими органами виконавчої влади (у лісах комунальної власності).

Тільки за місяць лісокультурної кампанії підприємства Держлісагентства [3], яке здійснює державне управління в галузі ведення лісового і мисливського господарства, а також державного контролю за дотриманням вимог нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства, висадили 103,2 млн деревних рослин на площі 15 184,6 га, з яких 471,5 га – це лісорозведення (створення нових лісів), а також сприяння природному поновленню (введення недостаючих порід) на площі 1236,4 га. Під час війни продовжується озеленення нашої країни. Більше того, у планах побудувати у 8 областях сучасні селекційно-насієнні центри, аби збільшити потужності для вирощування посадкового матеріалу на майбутні роки [4].

Необхідно зазначити, що здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового та мисливського законодавства; забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу; запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового та мисливського господарства, а також використання лісових ресурсів

і мисливських тварин покладається на Державну лісову охорону, що має статус правоохоронного органу.

Державна лісова охорона діє у складі Держкомлісгоспу, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держкомлісгоспу. Держлісоохорона має статус правоохоронного органу¹, метою такої діяльності є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу [6].

Виявлення кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду України, що вчиняється службовими особами здійснюється Державним бюро розслідувань. Саме на зазначений правоохоронний орган покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами та працівниками правоохоронних органів [7].

Основні зусилля ДБР впродовж 2021 року були зосереджені на запобіганні, виявленні, припиненні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів; корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди та розкраданням бюджетних коштів; кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами; кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням прав людини під час виконання своїх повноважень працівниками правоохоронних органів [8].

ДБР в межах своєї компетенції забезпечує протидію кримінальним правопорушенням проти довкілля, а саме в сфері охорони лісового фонду України. Порівняно з 2020 роком рівень розкриття таких правопорушень зріс (98 обвинувальних актів проти 79). Понад 79% надісланих до суду обвинувальних актів пов'язані з незаконною порубкою, перевезенням, зберіганням та збутом лісу. Найбільше кримінальних правопорушень за фактами незаконних порубок лісів розслідувалось у Харківській (63 кримінальні провадження), Закарпатській (44) та Чернівецькій (34) областях. Найзначніші фінансові втрати встановлено у Харківській (20,9 млн грн), Волинській (17,2 млн грн), Київській (13 млн грн) та Вінницькій (понад 9,7 млн грн) областях, на які припадає понад 22% від загальної суми встановлених у сфері охорони навколишнього природного середовища збитків [8].

Всього встановлених збитків держави понад 239 млн грн кількість розслідуваних кримінальних проваджень 595, 104 обвинувальних актів направлено до суду щодо 196 осіб.

Найбільші збитків було завдано в Херсонській (62), Київській (61), Львівській (32,9), Харківській (21,4), Волинській (17,2), Вінницькій (10,6) областях [8].

Особливу небезпеку викликають дії осіб, обов'язками яких є безперешкодно обстежувати в установленому законодавством порядку ліси, що перебувають у власності чи користуванні

¹ Відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» до правоохоронних органів відносяться – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [5].

громадян і юридичних осіб; перевіряти в установленому порядку в громадян і юридичних осіб наявність дозволів та інших документів на використання лісових ресурсів і користування лісами та на право полювання і використання ресурсів державного мисливського фонду; проводити перевірки додержання лісокористувачами, власниками лісів та користувачами мисливських угідь вимог нормативно-правових актів і нормативних документів з питань ведення лісового господарства та у галузі мисливського господарства та полювання; складати протоколи та розглядати відповідно до законодавства справи про адміністративні правопорушення, правопорушення у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, а також у галузі мисливського господарства та полювання та інш.

До кримінальної відповідальності притягнуто 52 учасника злочинних угруповань, які вчинили 43 кримінальні правопорушення проти довкілля. Також майже на 51% збільшилася кількість кримінальних правопорушень у сфері надкористування. Найбільше таких зафіксовано у Житомирській, Вінницькій, Одеській та Рівненській областях [8].

Тільки в цьому місяці працівники ДБР повідомили про підозру колишньому лісничому Кобеляцького лісництва держпідприємства «Кременчуцьке лісове господарство». Лісничий займався незаконною рубкою дерев поблизу села Соснівка Полтавської області. До рубки він залучив місцевих мешканців. Деревину лісничий збував на власний розсуд.

Своїми діями колишній посадовець завдав збитків державі на майже 450 тис. грн. ДБР повідомило йому про підозру у незаконній порубці дерев у захисному лісовому насадженні, що спричинило тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 246 КК України). Санкція статті передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 7 років. Процесуальне керівництво досудовим розслідування здійснює Полтавська обласна прокуратура [9].

Складність ситуації у сфері охорони лісового фонду України обумовлена тим, що приблизна сума збитків дорівнює 13,2 млрд гривень внаслідок вторгнення РФ [10]. У лісництвах, які перебували на окупованій території, знищені будівлі та розграбоване обладнання, транспортні засоби, величезну шкоду нанесли лісовій екосистемі, на більшості об'єктах ще досі тривають розмінування, очищення від військової техніки тощо.

Через військові дії окупанта 900 заповідних територій України сьогодні перебувають у небезпеці. Це 1,2 млн га, або близько 30% площі всіх природоохоронних територій України. Це тисячі видів рослин, які занесені до Червоної книги України і охороняються законом. Бойові дії порушують спокій диких тварин. Вони або гинуть, або намагаються втекти з гарячих точок. Під загрозою знищення наразі знаходяться: 14 Рамсарських об'єктів площею 397,7 тис. га, близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га біосферні заповідники.

На жаль, бойові дії погіршили статистику лісових пожеж. На сьогодні зафіксовано 191 випадок загорянь у лісі на загальній площі 1754 га. Це втричі більше, якщо порівнювати з аналогічним періодом 2021 року. Середня площа однієї пожежі зросла у 16 разів [10].

Близько 5 тисяч працівники природно-заповідного фонду щодня роблять все можливе, щоб захистити та зберегти українську природу. А ще там, де це можливо, допомагають людям, які були вимушені тікати від війни. Так, на природоохоронних територіях вже знайшли прихисток майже 15 тисяч тимчасових переселенців [11].

Висновки. Саме тому на сьогоднішній день основним завданням правоохоронних органів є комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища, а саме охорона, збереження, відновлення лісових ресурсів України. Це буде сприяти забезпеченню дотримання природоохоронного законодавства та використання найкращих практик організації охорони лісів країн членів Європейського Союзу.

Література:

1. Конституція України : Конституція від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14>.
3. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України : Положення від 08.10.2014 р. № 521. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF#Text>
4. Під час війни лісівники висадили 103 млн деревних рослин у рамках програми «Зелена країна». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pid-chas-vijni-lisivniki-visadili-103-mln-derevnih-roslin-u-ramkah-programi-zelena-krajina>.
5. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
6. Положення про державну лісову охорону, лісову охорону інших лісокористувачів та власників лісів : Постанова КМ України від 16.09.2009 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF#Text>.
7. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.
8. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2021 рік. URL: <https://dbr.gov.ua/reports/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2021-rik> – Назва з екрану.
9. ДБР підозрює лісничого з Полтавщини у незаконній вирубці лісу на майже 450 тис. грн. Державне бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-pidozryue-lisnichogo-z-poltavshhini-u-nezakonnij-virubci-lisu-na-majzhe-450-tis.-grn>
10. Міндовкілля: 13,2 млрд гривень – приблизна оцінка збитків лісової галузі України внаслідок вторгнення РФ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.
11. Через військові дії окупанта 900 заповідних територій України сьогодні перебувають у небезпеці. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mindovkillya-cherez-vijskovi-diyi-okupanta-900-zapovidnih-teritorij-ukrayini-sogodni-perebuvaют-u-nebezpecina>.

Novik V. State and trends of criminal offenses committed in the field of protection of the forest fund of Ukraine

Summary. The article is devoted to the analysis of the state, trends, geography of criminal offenses committed in the field of protection of the forest fund of Ukraine. The features of the increase in the number of illegal actions associated with illegal cutting of forests, the level of corruption in the forest industry, which leads to the destruction of flora, pollution of large territories, the emergence of emergency situations of natural character were investigated. The main causes of problems in the forest sector are imperfect system of management and development of forestry, lack of legal and economic mechanisms, stimulation of implementation of nature-saving technologies, imperfect tax base, as well as unclear definition of the legal status of land management under forest shelter belts.

Particularly dangerous are the actions of persons whose responsibilities are to freely inspect forests owned or used by citizens and legal entities in the manner prescribed by law; to check in the prescribed manner with citizens and legal entities the availability of permits and other documents for the use of forest resources and forest use; to inspect forest users, forest owners and compliance with requirements of regulatory legal acts and regulatory documents on forestry management issues; Draw up protocols and consider, in accordance with the legislation, cases of administrative offences, offences in the field of protection, protection, use and reproduction of forests, etc.

It was noted that according to experts' estimates, 13.2 billion hryvnia is the approximate amount of damage to the forest industry of Ukraine as a result of the military aggression of the Russian Federation. Buildings and looted equipment, vehicles were destroyed in the forestry units in the occupied territory, huge damage was done to the forest ecosystem, most of the sites are still being demined, cleared of military equipment, etc.

It is noted that about 5 thousand employees of the natural-reserve fund every day do their best to protect and preserve

the Ukrainian nature. But despite this, it is especially dangerous that criminal offenses in the use of forest resources, according to official statistics, are committed by employees of the state forest guard, which is charged with exercising state control over compliance with forest legislation and ensuring protection of forests from fires, illegal logging, protection from pests and diseases, damage because of anthropogenic and other harmful effects.

Unfortunately, legislative shortcomings contribute to the ineffectiveness of pre-trial investigation of criminal offenses in the field of forest protection. This is facilitated by different qualification by pre-trial investigation bodies of unlawful actions of suspected persons according to criminal legislation; lack of regulation in the legislation of the order of transportation and processing of illegally cut wood; minimization of customs payments when exporting timber; monopolization of activities to organize timber sales through commodity exchanges.

Key words: forest, forest fund, prevention of criminal offenses, legal protection of the forest fund of Ukraine.